

11 ILGTSPĒJĪGAS
PILSĒTAS UN
KOPIENAS

**Ilgstpējīgas attīstības mērķis Nr. 11
PADARĪT PILSĒTAS UN APDZĪVOTAS VIETAS
IEKĻAUJOŠAS, DROŠAS, ELASTĪGAS UN
ILGTSPĒJĪGAS**

© 2018, IZGLĪTĪBAS INICIATĪVU CENTRS

Materiāla autors: **SELĪNA VANCĀNE**, *CEE Bankwatch* Latvijas pārstāvniecības vadītāja, biedrības “Zaļā brīvība” klimata un enerģētikas eksperte

Materiāls izstrādāts projekta “Globālā pilsoniskā izglītība - tilts uz ilgtspējīgu attīstību” (Līguma Nr. LV-100).

Projekts tiek īstenots par valsts budžeta programmas 07.00.00 “Attīstības sadarbības projekti un starptautiska palīdzība” līdzekļiem.

Projektu līdzfinansē Eiropas Savienība un Jēkabpils pilsētas pašvaldība. Par materiāla saturu atbild Izglītības iniciatīvu centrs un tas nekādā veidā neatspoguļo LR Ārlietu ministrijas un Eiropas Savienības oficiālo viedokli.

Materiālā izmantota vispārpieejama informācija.

Tēma

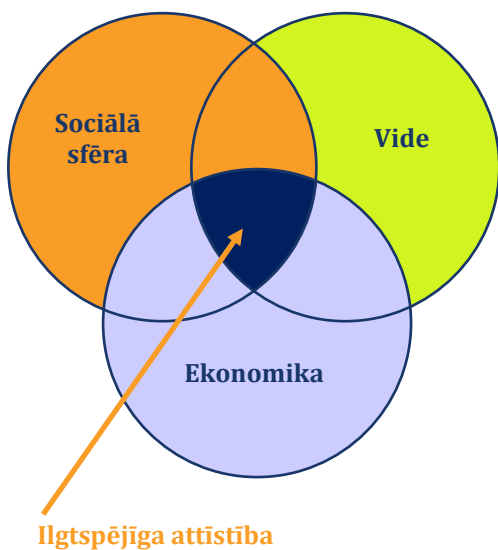
ILGTSPĒJĪGA ATTĪSTĪBA: GLOBĀLI - LATVIJĀ - KOPIENĀS

Ilgospējīgas attīstības modelis - nākotne, ko vēlamies

Ilgospējīga attīstība ir attīstība, kas nodrošina pašreizējās paaudzes vajadzības, neradot draudus nākamajām paaudzēm apmierināt to vajadzības

Ilgospējīga attīstība mūsdienās ir termins, kas bieži tiek izmantots dažādās situācijās, nereti ietverot dažādas nozīmes un interpretējot to sev izdevīgā virzienā. Ilgospējīgas attīstības koncepcija ir novērst ekoloģisko, sociālo un ekonomisko problēmu saasināšanos, un lielākā daļa tās definīcijas sakņojas 1987.gadā ANO Vides un attīstības komisijas ziņojumā (Bruntlandes ziņojumā), ko ANO pieņēma 1992.gadā Riodežaneiro.

Sabiedrības attīstības modeļa pamatā jau tradicionāli ticis izmantots pieņēmums, ka ekonomiskās iespējas attīstīties nav ierobežotas un ka dabas kapitāls nav izsmeljams. Taču rūpniecības izaugsmes nelabvēlīgā ietekme uz vidi 20.gs. lika mainīt šo sabiedrības pieņēmumu. Sabiedrībai arvien vairāk nācies pieņemt, ka ekstensīva ražošana, milzīgs radītais atkritumu daudzums, lauksaimniecība un citas darbības var padarīt cilvēka dzīves vidi neizmantojamu un novest pie straujas resursu izsmelšanas. Tādēļ, lai novērstu draudus cilvēka un dabas veselībai, jāņem vērā ne tikai ekonomiskās attīstības izaugsme un sociālās ietekmes, bet arī ietekmes uz vidi.

20 gadus pēc Riodežaneiro konferences, 192 valstis tikās ANO konferencē par ilgtspējīgu attīstību "Rio +20", kas notika 2012.gadā un kalpoja kā pagrieziena punkts ilgtspējīgas attīstības veicināšanas vēsturē. RIO +20 risināja būtiskas mūsdienu problēmas: bezdarbs, enerģētika, pilsētu attīstība, pārtikas nodrošinājums, ūdens, okeānu aizsardzība un dabas katastrofas. Šo konferenci noslēdza ar tās svarīgāko dokumentu "Nākotne, ko vēlamies", kas ir 53 lappušu gara stratēģija, ietverot valstu kopējo redzējumu par ilgtspējīgas attīstības nepieciešamību. Dokuments ietver arī politisko saistību atjaunošanas mehānismu, kur uzsvars tika likts uz ANO Tūkstošgades mērķu izpildi, kā arī tiek piedāvāts "Zaļās ekonomikas" princips. Šis plāns ietvēra arī svarīgākos pasākumus, lai valstis sasniegtu mērķus, un liela loma tiek atvēlēta ilgtspējīgas pilsētas, cilvēku dzīves vietas kvalitātei, kā arī nabadzības izskaušanai un pārtikas, dzeramā ūdens nodrošinājumam.

ANO tūkstošgades Deklarācija un ilgtspējīgas attīstības mērķi tika apstiprināti 2000.gadā un ietvēra virkni uzdevumu ar mērķi padarīt pasauli pieņemamāku un labāku visām tautām.

2015.gadā valstis ziņoja par šo mērķu izpildi un saprata, ka lai arī daudz, kas panākts un izveidots atbilstošs institucionāls ietvars mērķu izpildei, tomēr mērķus sasniegt pilnībā nav izdevies.

2015.gadā Ņujorkā notika ANO Ģenerālā Asambleja, kura analizēja Tūkstošgades mērķu īstenošanas rezultātus un izvirzīja jaunus mērķus, kas šobrīd aktuāli mūsdienu pasaulei. **“Mūsu pasaules pārveidošana: Ilgtspējīgas attīstības īstenošana līdz 2030.gadam”** ir 17 ilgtspējīgas attīstības mērķi, kas pasaulei jāsasniedz līdz 2030.gadam.

Ilgtspējīga attīstība Latvijā

Ilgtspējīgas attīstības jēdziens ir kļuvis par starptautisko sarunu stūrakmeni un vienošanās pamatu virknei dažādu sociālo, ekonomikas un vides jautājumu pasaulē. Arī Latvijai pēc valsts dibināšanas un iestāšanās ES un NATO bija jāveido sava ilgtermiņa attīstības stratēģija, kas noteiktu, kādā valstī dzīvosim ne tikai mēs, bet kādā Latvijā dzīvos nākamās paaudzes.

2010.gadā tika apstiprināta **Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030**, kas tika izstrādāta profesora R. Ķīļa vadītā ekspertu grupā.

Stratēģijas pamatuzstādījumi ir laimīgs cilvēks labklājības valstī, ilgtspējīgs un veselīgs dzīvesveids, radoša, iecietīga un toleranta sabiedrība, sadarbībā radīta konkurētspēja un valsts kā uzticams partneris. 2030.gadā Latvija tiek plānota kā plaukstoša aktīvu un atbildīgu pilsoņu valsts. Valsts kurā ikviens jūtas droši un piederīgs, kurā katrs varēs īstenot savus mērķus. Stratēģijā Rīga tiek plānota kā nozīmīgs kultūras, tūrisma un biznesa centrs, bet pilsētu un lauku partnerība nodrošinās augstu dzīves kvalitāti visā Latvijas teritorijā.

Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020.gadam (NAP2020) ir galvenais vidēja termiņa valsts attīstības plānošanas dokuments Latvijā, un tas ir Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030.gadam rīcības plāns. NAP2020 centrālais vadmotīvs šajā plānošanas periodā – ekonomiskais izrāviens, kas uzvarēja vīziju par Latviju kā zaļu valsti.

NAP2020 ietver valsts attīstības un lielāko investīciju plānu septiņu gadu garumā, un uz šī dokumenta pamata tiek plānotas arī investīciju prioritātes **Eiropas Savienības daudzgadu budžetam** (arī 7 gadi, parasti sasaistīti ar nacionālajiem plānošanas periodiem), kas pēcāk tiek ieviesti kā ES fondu projekti.

ES Fondi ir lielākais publiskais finansējums Latvijā, kas ir apmēram 70% no visām publiskajām finansēm Latvijā.

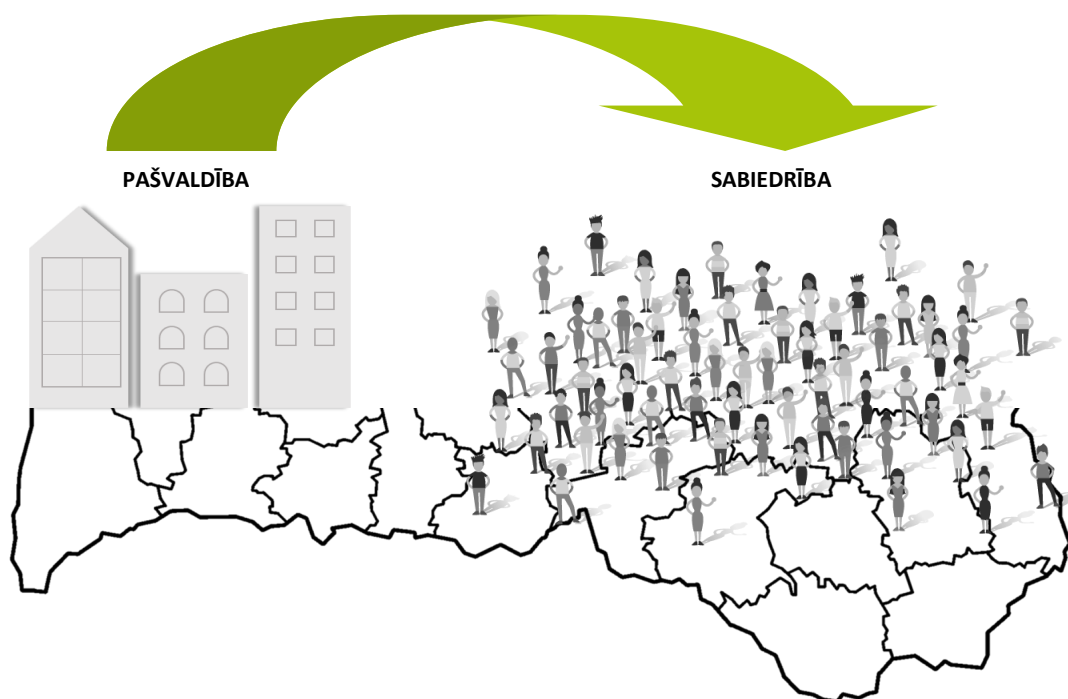
Rīcība reģionos: domā globāli – rīkojies lokāli

Arī Latvija 1992.gadā valstu vadītāju tikšanās reizē Riodežaneiro parakstīja **Vietējo rīcības programmu 21.gadsimtam (Agenda 21)**, kurā tika ietverta rīcības stratēģija ilgtspējīgas attīstības īstenošanai visām valstīm (150 parakstīja).

Šai stratēģijai **„Domā globāli, rīkojies lokāli”** ir arī dziļi simboliska jēga, jo tas atspoguļo sabiedrības nākotnes attīstības perspektīvu jaunajā tūkstošgadē. Tā kā ļoti daudz „Agenda 21” stratēģijā minēto problēmu un risinājumu slēpjas tieši pašvaldību līmenī, pašvaldībām savi vietējie attīstības plāni ir jāizstrādā, balstoties uz ilgtspējīgas attīstības modeli. „Agenda 21” mērķis ir iesaistīt dažādas sabiedrības grupas, kā arī uzņēmējus šajā kopīgā attīstības procesā. Lai ilgtspējīgas attīstības mērķu un stratēģijas ieviešana valstīm veiktos vieglāk,

1996.gadā nolēma veicināt valstu kopīgu izpratni par ilgtspējīgu attīstību reģionos. 1998.gadā apstiprināja un ieviesa dokumentu “Baltija 21 – Darba kārtība Baltijas jūras reģionam”, kas kalpo kā vadlīnijas reģionam un ietver virkni pasākumu, kas ir saistoši arī pašvaldībām. Šīs vadlīnijas aptver dažādus tautsaimniecības sektorus, bet arī uzstāda mērķus telpiskai plānošanai un attiecībām starp pašvaldībām. Pirmās pašvaldības, kas iesaistījās un izrādīja iniciatīvu saistībā ar “Baltija 21” ieviešanu bija Jūrmala, Jelgava, vēlāk arī Talsi Cēsis, Rēzekne, Rīga, Ventspils, Kuldīga un citas.

Pašvaldības attīsta un veido vietējo ekonomisko, sociālo un vides infrastruktūru un uztur plānošanas procesus. Tieši pašvaldībai ir vislielākā loma sabiedrības iesaistes veicināšanā, jo pašvaldības ir vistuvāk sabiedrībai esošā pārvaldes struktūra un uzticības persona. Tādēļ arī ilgtspējīgas attīstības veicināšanā un mērķu sasniegšanā pašvaldībai ir būtiska loma gan labā piemēra demonstrēšanā, gan izglītības un informācijas nodrošināšanā.

Vietējā – kopienu ekonomika

Mūsdienu globālajā ekonomikā, kur par attīstības pamatu tiek izmantota konkurētspējas uzlabošana, resursu koncentrācija, reģioni, un īpaši lauku teritorijas, kļūst par vietām, kur šīs tendences izjūt visskaudrāk - tiek zaudēts kapitāls, resursi un citi ekonomikas veselībai svarīgi aspekti. Šo procesu rezultātā cilvēki no vietējām kopienām dodas dzīvot uz lielākām apdzīvotākām vietām kā rezultātā samazina ne tikai skaitlisko iedzīvotāju skaitu, bet arī sociālo kapitālu uz kā pamata varētu veidot spēcīgas vietējās ekonomikas.

Vietējās kopienas nereti nenovērtē tās kultūras un sociālā kapitāla nozīmību, arī indivīdi bieži vien savu piederību vietējai kopienai neapzinās kā unikālu vērtību. Taču kopienas loma ilgtspējīgas attīstības kontekstā ir nenovērtējama. Pasaulē un Eiropā ir ne mazums piemēru, kur kopienas ievieš ilgtspējīgas attīstības iniciatīvas pašvaldībās un tālāk tas rezultējies arī izmaiņām valsts ilgtspējas vīzijā.

Kopienų ekonomika:

- veicina vietēju pārtikas apgādi;
- nodrošina produktu un pakalpojumu radīšanu un pieejamību tuvāk dzīvesvietai;
- veicina vietēju energoapgādes infrastruktūras izveidi un plāno resursu plūsmu;
- nodrošina vietēju piekļu veselības aprūpei un citiem pakalpojumiem;
- veicina sabiedrības izglītošanos, socializēšanos un kultūras pakalpojumu pieejamību tuvāk dzīvesvietai.

Vietējās ekonomikas plānošana kā politika veidojās kopš 1970. gadiem, kad politikas veidotāji saprata, ka teritorijas savā starpā konkurē ne tikai globāli, bet arī lokāli - par iedzīvotājiem, par kapitālu, par tūristiem. **Kopienų ekonomikas plānošana ir viens no būtiskākajiem elementiem, lai pieņemtu lēmumu, kurā attīstības virzienā nepieciešams pielikt pūles mērķu sasniegšanai** - vai tā ir resursu labāka izmantošana, vai naudas taupīšana, vai atsevišķu lokālelementu kvalitātes uzlabošana, vai arī tā ir savu resursu saprātīga izmantošana uzņēmējdarbības veikšanai, kuras rezultātā labumu gūst ne tikai uzņēmējdarbības veicējs, bet tiešā veidā arī uzņēmuma klienti un pastarpināti visi kopienas iedzīvotāji.

Viena no iespējām attīstīt lauku kopienu ekonomiku ir īstenot LEADER pieeju, kas tiek īstenota projektu veidā, un tās īstenošanai ir iespēja piesaistīt ES fondu atbalstu (skatīt [Lauku atbalsta dienesta mājas lapā](#)).

LEADER pieeja balstās uz **vietējās lauku attīstības stratēģiju izstrādi**, kas paredzētas iedzīvotājiem aktuālu vietēja līmeņa problēmu risināšanai. Stratēģijas izstrādē un īstenošanā aktīvi tiek iesaistīti vietējie iedzīvotāji. Savukārt, lai nodrošinātu vienotu skatījumu uz lauku attīstības jautājumu risināšanu, stratēģijas izstrāde un saskaņošana tiek uzticēta **vietējām rīcības grupām jeb partnerībām**, kuras apvieno dažādu lauku attīstībā iesaistīto sektoru un lauku iedzīvotāju interešu grupu pārstāvjus. Ikviens interesents, kas vēlas iesaistīties vai uzzināt par savas kopienas attīstību var sazināties ar savas teritorijas vietējo rīcības grupu.

Energētiskas kopienas

Vietējās ekonomiskās attīstības mērķis ir palielināt reģiona ekonomisko kapacitāti, lai uzlabotu tā ekonomisko nākotni un dzīves līmeni. Tas ir process, kurā valsts, privātā un nevalstiskā sektora partneri strādā kopā, lai radītu labvēlīgākus apstākļus ekonomiskai izaugsmei un nodarbinātības palielināšanai.

Arī mazas pašvaldības vai kopienas var plānot vietējās ekonomikas attīstību, ne vienmēr visus sektorus uzreiz iekļaujot, bet var attīstīt atsevišķus sektorus, kas kopienai šķiet vēlamāki vai izdevīgāki. Piemēram, pasaulē populāras ir enerģētiskas kopienas, kas vienojas kopējai enerģijas resursu pārvaldībai. Kopienas var izveidot un uzturēt energoapgādes kompānijas un būt noteicējas par to, kādus resursus tās izmantos, cik efektīva būs enerģijas ražošana, un pašas arī veido un nosaka izmaksas. Šāda energo-uzņēmuma vadība ir pašu kopienas iedzīvotāju pārziņā, un uzņēmums var piederēt katram iedzīvotājiem, sadalot tā kapitāldaļas vienādās daļās. Šādi piemēri ir izplatīti Dānijā, Zviedrijā, Vācijā, Slovākijā un citās valstīs.

Plānojot vietējo ekonomisko attīstību, ir svarīga:

Plānošana un darbu organizēšana - lai veiksmīgi organizētu vietējās ekonomiskās attīstības stratēģiju, pašā plānošanas procesa sākumposmā nepieciešams vienoties par institucionālajām struktūrām un ieinteresētajām pusēm. Izveidojot saliedētas darba attiecības un organizatoriskās struktūras, lai atbalstītu stratēģiskās plānošanas procesu, iespējams nodibināt izdevīgu ilglaicīgas valsts, privātā un nevalstiskā sektora partnerību.

Sadarbība. Būtiski, ka plānojot vietējo ekonomiku, tiek veidotas **vietējās partnerības**, kurās iesaistās vietējie uzņēmēji, pašvaldību pārstāvji, kā arī iedzīvotāji. Atkarībā no attīstības plānošanā izvirzītā mērķa, dažādās aktivitātēs uz savstarpējas ieinteresētības principiem tiek iesaistīti visi kopienas iedzīvotāji. Uz izveidoto sadarbības saišu bāzes ir iespējams veidot spēcīgas - ilgtspējīgas kopienas, kurām ir „cerīga” nākotne.

Ilgtspējīgu kopienu esamība palīdz nodrošināt teritoriju vienmērīgu apdzīvotību, tādā veidā mazinot urbanizācijas un industrializācijas negatīvās sekas uz nacionālo un globālo ekonomiku

Potenciāla izvērtēšana – vietējās ekonomikas stipro un vājo pušu izvērtējums. Svarīgi, lai tiktu identificēti valsts, privātie un nevalstiskie resursi. Nepieciešams vākt un analizēt esošo vai vajadzīgo kvalitatīvo un kvantitatīvo informāciju par vietējās ekonomikas attīstības perspektīvām. Svarīga ir arī salīdzinoša informācija par apkārtējo kopienu resursiem un aktivitātēm. Izvērtējumā būtu jāiekļauj plaša mēroga vietējās ekonomikas attīstības iespēju potenciāls visos galvenajos sektoros.

Stratēģijas izstrāde un plānošana – stratēģijas izveides process ir visatbildīgākais un nereti sarežģītākais darba posms. Stratēģija sevī ietver attīstības vīziju, izvirza mērķus un piedāvā uzdevumus ar kuriem tos sasniegt, kā arī plānotos projektus, iespējamo finansējuma avotu. Būtiski jauno stratēģiju sasaistīt ar citām, jau esošām stratēģijām. Galvenajām ieinteresētajām grupām nepieciešams līdzsvarot vietējo ekonomisko attīstību ar apkārtējās vides aizsardzības un sociālajām vajadzībām.

Stratēģijas ieviešana – īstenojot plānus, svarīgi nepārtraukt sadarbību ar iesaistītajām grupām, laiku pa laikam sekot progresam un veikt plānos izmaiņas, ja tas ir nepieciešams.